

„Ville Münz“ u Puli, urbanističko-arhitektonska cjelina s početka 20. stoljeća

Đilas, Milica

Source / Izvornik: **Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2004, 153 - 160**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:720544>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

»Ville Münz« u Puli, urbanističko-arhitektonska cjelina s početka 20. stoljeća

Poslije dugog razdoblja stagnacije, prekretnica u razvoju grada Pule nastaje sredinom 19. stoljeća. Nakon stacioniranja austrijske ratne flote u dubokom, zaštićenom Pulskom zaljevu i službenog proglašenja Pule glavnom austrijskom ratnom lukom 1853., osnivanja Arsenala 1856. te izgradnje željezničke pruge Pula-Divača 1876., grad doživljava intenzivan ekonomski i demografski razvoj. Širi se u prostoru južno i istočno od gradskih zidina, srušenih 1880.¹

Brojne razglednice krajem 19. i početkom 20. stoljeća registriraju brze promjene stanja u prostoru, trenutke života grada i luke. U godinama uoči Prvog svjetskog rata, kao i neposredno nakon njegova završetka, učestali su motivi razglednica pročelja »Villa Münz« i Hotela Riviera, snimljeni iz različitih vizura. No, natpis »Ville Münz« na nekima od njih, izaziva nedoumicu. Fotografije, naime, ne prikazuju vile², nego velike trokatnice u nizu. Radi se o stambenim kućama s velikim, luksuznim najamnim stanovima namijenjenim društvenoj eliti. Naziv je nastao u vrijeme izgradnje kuća kao reakcija na visoki standard stanovanja, lokaciju i zelenilo oko njih. U svakodnevnom govoru Puljana zadržan je sve do danas. Kuće je sagradio građevinski poduzetnik Jakob Ludwig Münz,³ na području zvanom Valle del Ponte.⁴

Ravni močvarni teren udaljen od povijesne jezgre, između Amfiteatra i padine brijega Monte Ghira sjeverno određen je trasom stare antičke ceste za Trst (Via Arena — Ponte — Via Dignano) i novim ulicama: Via Barsan (od gradske jezgre prema Šijanskoj šumi na istoku) i Via della Stazione (dalje u tekstu sadašnji naziv Kolodvorska ulica) koja povezuje željeznički kolodvor s gradom. Radovi na isušivanju terena započeli su 90-ih godina 19. st. popravkom mosta, regulacijom pa zatrpavanjem potoka⁵ koji se ulijevao u mandrač na samom kraju Pulskog zaljeva. Istovremeno je, između Kolodvorske ulice i obale zaljeva, oblikovan i Valerijin park,⁶ kao izdužena zelena zona što razdvaja i štiti ulicu od željezničke pruge koja od kolodvora obalom trgovačke luke vodi do Arsenala. Od ožujka 1904., kada je puštena u promet, pruga električnog tramvaja povezala je Kolodvorsku ulicu gradom.

To je, dotad neizgrađeno područje, u blizini trgovačke luke i uz glavne kopnene prilaze gradu već proširenom izvan povijesnih granica, postalo atraktivno zemljište za izgradnju.

Plan regulacije i parcelacije građevinskog zemljišta uz Kolodvorsku ulicu, iz 1904.⁷ pokazuje da je trokut određen postojećim ulicama podijeljen simetrično, trima novima ulicama, na 4 bloka nejednake veličine i oblika. Peti blok na sjeveru, zbog velike visinske razlike dviju ulica koje ga omeđuju (Kolodvorska ulica i Via Dignano, danas Trščanska) rascijepljen je uskim pješačkim prolazom na dva niza parcela uz gornju i donju ulicu, a ulice su povezane stubištem. Blokovi su razdijeljeni na 36 velikih pravokutnih ili nepravilnih višekutnih parcela. Sve su parcele u vlasništvu Jakoba Ludwiga Münza!

Regulacija i parcelacija, određena konkretnom situacijom, ne poštuje u potpunosti zahtjeve Građevinskog pravilnika⁸. Modifikacije krute ortogonalne sheme — nepravilni oblici blokova i parcela, lom građevne linije, odstupanje od pravog kuta pri spajanju glavnih i sporednih ulica — potaknuli su zanimljiva oblikovna rješenja pročelja i tlocrta te odredili urbanističke naglaske.

Situacija iz 1912.⁹ pokazuje da je do te godine izgrađeno 8 parcela uz Kolodvorsku ulicu: 6 stambenih višekatnica, Villa Münz (označenih brojevima 8, 9, 10, 11, 12, 13), veliki objekt Hotela Riviera (zauzima 2 parcele), kao i jedna parcela uz Via Dignano. Takova će se situacija zadržati nakon završetka Prvog svjetskog rata i političkih promjena sve do 30-ih godina.¹⁰

Münz je gradnju svojih kuća započeo 1904. godine, na parcelama uz Kolodvorsku ulicu. Većina kuća je glavnim pročeljem orijentirana ka zapadu, s pogledom na park i more zaljeva, a stražnjim razvedenim pročeljima ka istoku. Sve kuće imaju visoko prizemlje stambene namjene, tri kata i etažu kombinirane uslužne i stambene namjene pod ukošenom ravnom pločom krova.

Prvo su, istovremeno, građene dvije kuće (br. 9 i 10 na Situaciji iz 1912., sada Akvilejski prilaz 1 i Akvilejski prilaz 2) koje oblikuju nasuprotne uglove Kolodvorske i novootvorene ulice. Prije početka gradnje proveden je postupak propisan Građevinskim pravilnikom.¹¹ U pozivu za komisijski uvid u projekt, u rubrici »projektant« navedeno je ime Enrica Polle, ovlaštenog civilnog geometra iz Pule.¹² Gradnja je započela u svibnju 1904., a završena krajem travnja 1905. godine.¹³ Tijekom gradnje dolazi do promjene voditelja

gradnje. Bečki arhitekt i *Stadtbaumeister* Johann Pokorny preuzima poslove koje je vodio Enrico Polla.¹⁴

U toku gradnje tih dviju kuća, krajem 1904., započela je gradnja i treće kuće (br. 8, sada Ravenska 1)¹⁵, na parceli južno uz kuću br. 9. I ta je treća kuća uglovnica koja oblikuje ugao Kolodvorske i druge nove ulice te s prethodnom kućom definira zapadni dio jednog od blokova uz Kolodvorsku. U artikulaciji pročelja preuzeti su ritam i veličina otvora, dekorativni motivi i obrada površine zida, čime je ostvaren dojam jedinstvenog dugog pročelja s 9 osi u Kolodvorskoj ulici. Tek su neznatno izmijenjeni oblici balkona te dubokim lođama na sva tri kata drugačije rastvoren ugaoni rizalit nove gradnje. Prizemlje oblikovano horizontalnom rustikom profiliranim je vijencem odijeljeno od zone prvog i drugog kata. Polja između parova uskih pravokutnih prozora izvedena su vertikalnim žljebovima u reljefnoj žbuci. Horizontalna traka s dekorativnim motivom lista i vijenac razdvajaju zonu trećeg kata. Pročelje horizontalno zaključuje niz niskih pravokutnih prozora potkrovlja i neprekinuti vijenac ovula pod istaknutom strehom. Ulazi obiju kuća smješteni su u središnjim osima na bočnim pročeljima u novootvorenim ulicama. Vertikalna komunikacija u obje kuće odvija se polukružnim stubištima. Projektna dokumentacija tih dviju kuća (br. 9 i br. 8., danas Ravenska 1, Akvilejski prilaz 2) nije pronađena, pa stoga nije moguća analiza izvorne artikulacije unutarnjeg prostora.¹⁶

Ugao kuće u Akvilejskom prilazu 2 oblikovan je kao naglašeno geometrijsko tijelo — segment valjka — nešto niže od visine zgrade, rastvoreno na katovima velikim otvorima lođa i zaključeno istaknutom strehom.¹⁷ Tim je volumenom eliminiran brid dvaju krila kuće koja u tlocrtu oblikuju slovo V, odnosno neutraliziran spoj dviju ulica pod šiljastim kutom.

Kuće na suprotnoj strani/uglu ulice (Akvilejski prilaz 1) neutralizira lom građevinske linije i tupi kut ugla ulice, segmentnim »mekim« izbočenjem pročelja u cijeloj visini, rastvorenim s po tri uska pravokutna otvora naglašena horizontalama balkona. U kompoziciji pročelja sa šest osi naznačena je horizontalna podjela na prizemlje, zonu katova i nisku horizontalu pod istaknutom strehom. Površina zida u prizemlju obrađena je nepravilnom, plastično naglašenom kamenom rustikom. Polukružnim lukom zaključen ulaz smješten je u osi simetrije, između treće i četvrte prozorske osi. Iznad njega, na prvom katu, središte pročelja akcentirano je dugim balkonom što povezuje dvije prozorske osi te stupom sa skulpturom na ogradi balkona, u osi portala. Prozori su široki pravokutnici s jednostavnim okvirima i prozorskim klupčicama na konzolicama. Otvorima i balkonima na istaku pročelja u drugoj osi lijevo odgovaraju manji balkoni na desnoj strani. Površina zida je glatko žbukana, bez vijenaca među katovima. Jedinu motiv na površini zida, mali četverokuti profiliranih okvira u žbuci, ponavlja se u poljima između prozora po horizontali i u prozorskim osima među katovima. U potkrovnoj zoni iznad izduženih niskih pravokutnih prozora koji prekidaju motiv pasjeg skoka neprekinuti je niz ovula.

Takva kompozicija pročelja bit će temeljni model artikuliranja pročelja kuća koje, kasnije građene, slijede u nizu uz Kolodvorsku. Na nacrtu kuće je, dolje desno ispod crteža, potpis bečkog arhitekta Franza von Kraussa¹⁸, a projekt ima potpise i pečate Enrica Polle i naručitelja J. L. Münza.¹⁹

Tlocrt nepravilnog oblika, razveden s dvorišne strane, slijedi prema ulici nepravilan oblik parcele, a tupi kut neutralizira segmentnim lukom. Između pročelja kuće i pločnika planiran je predvrt u širini od 2,5 m.²⁰

U osi ulaza i veže nastavlja se predvorje i dvokrako stubište uz koje je loža za portira i prostor za lift. Nepravilnost tlocrta uvjetovala je odstupanje od simetrične artikulacije prostora dvaju velikih stanova smještenih lijevo i desno od veže. No, u oba stana primijenjen je isti princip organizacije prostora oko velikog predsoblja u središtu. Po tri velike sobe smještene su uz ulično pročelje, dok se četvrta otvara prema dvorištu. Prema dvorištu su orijentirane kuhinja, mala soba za posluhu i zahod, dok kupaonica nema izravno vanjsko svjetlo i zračenje. Jednaka je dispozicija prostora u stanovima na prvom, drugom i trećem katu kuće, uz neznatne promjene u smještaju i veličini kupaonice te balkona na uličnom i dvorišnom pročelju.²¹ U potkrovnoj etaži, pod koso postavljenom ravnom pločom krova, artikulacija prostora prilagođena je novim funkcijama. Uz ulično pročelje je velika prostorija za sušenje rublja i niz malih spremišta, a prema dvorištu prostorije za pranje i peglanje rublja, mali stan (kuhinja i soba) za pazikuću, soba za posluhu te jedan zajednički zahod.

Sljedeća kuća (br. 11, sada Kolodvorska 10), uklopljena uz prethodnu (br. 10, Akvilejski prilaz 1), građena je tijekom 1906. godine²² na pravilnoj četverokutnoj parceli. Projekt potpisuju Johann Pokorny i Rudolf Krischan.²³

Nacrt s pet prozorskih osi komponiran je simetrično. Ulaz zaključen polukružnim lukom smješten je u srednjoj osi. Tri središnje prozorske osi naglašene su lođama s velikim polukružnim lukom u drugoj i četvrtoj osi prizemlja, lođama u istim osima na prvom i drugom katu, dugim zajedničkim balkonom na trećem katu te povišenom potkrovnom etažom rastvorenom nizom od pet pravokutnih prozora. Zona prizemlja je, kao i na prethodnoj kući, izvedena u kamenoj rustici.

Tijekom gradnje nacrt je izmijenjen. Ulaz je realiziran kao uski visoki pravokutnik višestruko profiliranog okvira s motivom ovula nad kojim je, već u zoni prvoga kata, profilirani zabat s medaljonom u središtu. Duboke lođe u drugoj i četvrtoj prozorskoj osi na sva tri kata oblikovane su »klasičnim« elementima: stupovima glatkih tijela s »dorskim« kapitelima i balustrama u kombinaciji s ogradama od kovanog željeza. U potkrovnoj su etaži tri velika otvora zaključena polukružnim lukom nad kojima je u žbuci izveden motiv girlande, a povezana su dugim balkonom s rešetkom od kovanog željeza.

Tlocrt pravilnog simetričnog oblika razveden je s dvorišne strane. U prizemlju je, desno od osi veže i dvokrakog stubišta, trosobni stan organiziran oko velikog središnjeg pred-

soblja. Dvije sobe su uz pročelje, a treća se otvara prema dvorištu, kao i kuhinja, sobica za posluhu i zahod, dok kupaonica nema izravnu svjetlost i zračenje. Prostor lijevo od veže podijeljen je na dva stana. Veći je s dvije sobe prema ulici, kuhinjom, sobicom za posluhu i zahodom prema dvorištu i kupaonicom bez izravnog osvjetljenja. S dvorišne strane je mali stan (soba, kuhinja, zahod) za pazikuću. Tlocrti svih triju katova artikulirani su simetrično na po dva velika trosobna stana. U potkrovnj etazi, pod ravnom pločom krova, stanovanju je namijenjen viši prostor uz tri središnje osi uličnog pročelja (2 stana s predsobljem i sobom i zajedničkim zahodom na hodniku), a spremištima, pranju, sušenju i glačanju rublja prostor u bočnim rizalitima i prema dvorištu.

Peta stambena kuća, koja nastavlja niz (br. 13, Kolodvorska 12) izgrađena je 1907.²⁴ Izduženi tlocrt²⁵ razveden prema dvorištu određen je nepravilnim oblikom parcele čija se ulična linija lomi prema prethodnoj kući u nizu. U prizemlju je, desno uz vežu, mali stan (soba, kuhinja) pazikuće i veliki trosobni stan. Jedna od soba i kupaonica s prozorom na dvorišnom pročelju nepravilnog su peterokutnog tlocrta. Četverosobni stan lijevo od veže organiziran je oko velikog predsoblja i kratkog hodnika. Pravilnost oblika tog dijela tlocrta odredila je jasnu i jednostavniju artikulaciju prostora. Tri međusobno povezane sobe otvaraju se prema ulici, a četvrta soba, kupaonica, zahod, kuhinja i ostava prema dvorištu. Mala soba za posluhu ima prozor prema vanjskom hodniku pred ulazom u stan.

Po dva velika stana na svakom katu, četverosobni s lijeva i peterosobni desno, modificiraju prostornu organizaciju stanova u prizemlju. U potkrovlju nejednake visine, pod koso postavljenim ravnim pločama krova prostor je namijenjen nekomfortnom stanovanju u sobama sa zenitalnom rasvjetom ili s prozorima na dvorišnom pročelju, kao i sušenju i glačanju rublja te spremištima. Perionica rublja izgrađena je kao mali izdvojeni objekt u dvorištu, uz uklonjeni dio padine brijega.

U kompoziciji izduženog pročelja dominira vertikalna podjela na središnju zonu sa 4 prozorske osi i bočne rizalite s po jednom osi. Takvu strogu simetriju narušava još jedna, posve nenaglašena, sedma prozorska os kojom je riješen problem lomljenja ulične linije tlocrta. Tim dijelom pročelja kuća se nadovezuje na pročelje prethodno sagrađene kuće u nizu (Kolodvorska 10) i u prostoru se sagledava kao dio njezina pročelja. Bočni rizaliti pročelja u potpunosti su rastvoreni lođama na sva tri kata. Veličinom otvora i arhitektonskim elementima provedena je gradacija po vertikali: udvojeni uski pravokutni prozori prizemlja, stupovi i grede lođe prvog kata, arkada s tri luka lođe drugog kata, veliki polukružni luk lođe trećeg kata (profiliran, naglašenog zaglavnog kamena, bočno uz tjeme luka sa svake strane po jedan kružni vijenac s trakama, izveden u žbuci, uz tjeme luka). Ograde lođa variraju odnose balustara i rešetke od kovanog željeza. I prijelaz bočnih rizalita i središnjeg dijela pročelja naglašen je i omekšan vertikalama koje prolaze kroz sve tri etaže: kaneliranim četvrtstupom na visokom glatkom pod-

nožju, s velikom kartušom s trakastim i biljnim motivima pri vrhu i kapitelom u zoni potkrovnog vijenca. Polukružno zaključeni portal smješten je između treće i četvrte prozorske osi, a zaglavni kamen njegova profilirana okvira povezan je s dugim balkonom prvoga kata. Složeni ritam ostvaren je balkonima drugog i trećeg kata. Obrada površine zida varira onu izvedenu na prethodno građenim kućama: plastično naglašena nepravilna rustika u kamenu na rizalitim, gruba žbuka četverokutnih polja u središtu pročelja prizemlja, glatka žbuka u zoni katova. Nad središnjim dijelom pročelja kompoziciju zaključuje atika s akroterijima u obliku velikih vaza s biljnim motivima, postavljenim na kubična postolja.

Posljednja, šesta »Villa Münz«, kojom završava niz, uglovnica je s istaknutim ugaonim tornjem (br. 13, Kolodvorska 14 — Stube M. Kraljevića). Građena je tijekom 1909. i početkom 1910. godine²⁶ na velikoj izduženoj pravokutnoj parceli. Po prvi put se u službenim spisima, u molbi za dozvolu gradnje, jedna od tih trokatnih višestambenih zgrada naziva »villom«. Naručitelj je Oesterreichische Riviera Aktiengesellschaft, sa sjedištem u Beču. U ime naručitelja molbu potpisuje Virgilio Volpi, *costruttore edile* iz Pule.

Tlocrt²⁷ je višestruko razveden prema unutrašnjosti parcele. Dispozicija prostora, u odnosu na prethodno izgrađene kuće, pokazuje znatna odstupanja jer je riječ o kući koja je najmanje »villa«. Vidljiv je imperativ maksimalnog iskorištavanja parcele i povećanja profita većim brojem najamnih stanova i poslovnim prostorom — uređima u prizemlju. Artikulacija unutarnjeg prostora je složena, nejasna i nespretnija od prethodnih — predsoblja su pretvorena u izlomljene hodnike, a rasvjeta i zračenje rješavaju se i malim unutarnjim dvorištem. Zbog konfiguracije terena neki se prozori prizemlja otvaraju prema potpornom zidu uklonjene padine brijega. U prizemlju su, lijevo od osi veže i stubišta, jedan veliki peterosobni stan prema uličnom i bočnom pročelju te manji prema dvorištu. Sanitarne prostorije u oba stana otvaraju se prema unutarnjem dvorištu. Desno od veže, uz urede koji se uz uski hodnik nižu uz ulično i dvorišno pročelje, još je jedan mali jednosobni stan bez kupaonice. Tlocrt prvoga kata, povećan na lijevoj strani u odnosu na tlocrt prizemlja, u potpunosti ispunjava dubinu parcele. Lijevo od osi stubišta su dva četverosobna stana različite površine, dok je s desna jedan peterosobni stan. Tlocrt drugoga kata ponavlja dispoziciju prostora prvoga kata, a na trećem katu, lijevo uz dvorišno pročelje, nespretno su artikulirani prostori dvaju manjih stanova. Prvi prostor potkrovnje etaže više je iskorišten za nekomforno stanovanje negoli za uslužne funkcije. Jedna od soba smještena je i u prostoru ugaonog tornja.

Na nacrtu dugog pročelja (35.50 m) primijenjen je princip komponiranja proveden na prethodno građenim kućama. Simetričnoj kompoziciji sa šest prozorskih osi, naglašenog središnjeg dijela sa četiri prozorske osi, ulazom u osi simetrije i balkonima, pridodana je vertikalna ugaonog tornja s dvije prozorske osi (prema Kolodvorskoj ulici), visokom potkupolnom etažom i segmentnom kupolom. Središte pročelja horizontalno zaključuje niska atika s akroterijima. Površina pročelja oblikovana je kvadarskom i vrpčastom rusti-

kom u prizemlju, glatkom žbukom na katovima, grubom žbukom na parapetima i poljima između prozora na ugaonom tornju.

Jedna varijanta nacрта pročelja iste kuće Franza von Krausa objavljena je u bečkom časopisu *Der Architekt* 1912. godine.²⁸ Taj se publicirani potpisani nacrt razlikuje od ovoga u projektnoj dokumentaciji oblikovanjem zidne plohe — već poznatom varijacijom na temu nepravilnih blokova rustike u prizemlju, rješenjem portala, edikulama u poljima između prozora prvog kata, lučno zaključenim prozorima i slijepim arkadama između njih u središnje četiri osi drugog kata te ugaonim tornjem bez kupole i zadnjom etažom rastvorenom polukružnim arkadama nad kojima je kružna ograda od balustara.

Pročelja kuće nije doslovno realizirano prema nacrtu pronađene projektne dokumentacije. Kupola je izvedena u obliku polukugle, a uveden je niz novih secesijskih motiva arhitektonske dekoracije i motiv grančice s lovorovim lišćem izveden u žbuci.²⁹

Varijante nacрта i realizacija postavljaju pitanje autora projekta ove kuće, kao i ranije izgrađenih kuća Münz. Potpis uz nacrt prve kuće (Ravenska 1) iz 1904. i objavljeni nacrt posljednje iz 1909. potvrđuju da je autor projekata bečki arhitekt Franz von Krauss. U popisu njegovih projekata³⁰ navodi se realizacija više stambenih kuća u Puli 1907. godine.³¹ U koliko mjeri sačuvana izvedbena projektna dokumentacija odstupa od izvornih projekata te koliki udio u tome imaju voditelji gradnje, bečki arhitekt Johann Pokorny i domaći graditelji Enrico Polla, Rudolf Krischan, Virgilio Volpi, nije moguće precizno utvrditi.³²

Realizacija bečkih projekata označava pojavu niza novih oblikovnih i konstruktivnih rješenja u višestambenoj arhitekturi Pule početkom 20. stoljeća. Inovacija je prostorni koncept stana razvijen po dubini tlocrta, oko središnjeg predsoblja, koji zamjenjuje historicističku tlocrtnu dispoziciju nizanja prostorija uz dugi mračni hodnik. Razvedeni tlocrti i rastvaranje uličnih pročelja velikim prozorima, lođama i balkonima, omogućuju dobro zračenje i osvjetljavanje unutarnjih prostorija tijekom cijeloga dana. Svi stanovi imaju zahod i kupaonicu³³ koje su rijetkost u tom tipu stambene arhitekture. No, smještaj kupaonice u tlocrtu stana varira od kuće do kuće, u potrazi za onim optimalnim, s izravnim svjetlom i zračenjem. Novo je i funkcionalno iskorištavanje potkrovnog prostora, a dosljedno primijenjeno moderno konstruktivno rješenje krova s pločama od drvocementa prvi je primjer ravnog krova.³⁴ Volumetrijske strukture su moderne, jasnih granica i napetih ploha. U kompoziciji pročelja zadržan je historicistički princip simetrije i naglašavanja središta koji se narušava, vješto i diskretno, uvijek kada to zahtijeva duljina parcele i izlomljena građevinska linija.

Repertoar dekorativnih oblika pročelja, suzdržan u izboru, plasticitetu i dispoziciji, sastavljen je od historicističkog ornamenta, interpretacije »klasičnih« arhitektonskih elemenata naglašene voluminoznosti na balkonima i lođama, različito izvedene rustike i grubo žbukanih polja te tipično secesijskih motiva lišća i lovorovih vijenaca izvedenih u žbuci.

Suzdržana je i štuko-dekoracija ulaznih veža koja varira u izboru motiva i plastičnosti od voluminoznih girlandi i medaljona u veži kuće u Akvilejskom prilazu 2 do geometrijskih kompozicija kasete u veži Kolodvorske 14. Svaka od kuća ponavlja »stalne« motive, varira već korištene i uvodi neki novi dekorativni oblik. Oprema kuća: vrata u vežama, željezne ograde stubišta i balkona, ograde pedvrtova, podne keramičke pločice, drvenarija u stanovima, izrazitih je secesijskih obilježja, u rasponu od zakrivljenih stiliziranih biljnih motiva do geometrijskih. Iznimnom kvalitetom oblikovanja i tehničke izvedbe odlikuje se oprema kuća u Akvilejskom prilazu 1 i 2 i u Ravenskoj 1. Oblikovanjem se izdvajaju dvokrilna vrata ulaza u Akvilejskom prilazu 2, izvedena od kovanog željeza³⁵ te ograda stubišta u istoj kući.

Stilsko-morfološki, kuće su primjer miješanog stila secesije i historicizma, još opterećene tradicionalnim u odnosu na istovremene projekte vodećih arhitekata bečke secesije i Wagnerove škole. No, u sredini u kojoj dominira historicistički vokabular i njegova provincijalna simplifikacija, predstavljaju prvi značajan prodor modernog.

Kuće Münz rezultat su sretnog spoja sposobnog poduzetnika s vizijom i s dovoljno kapitala i iskusnog arhitekta iz metropole, koji je oblikovanje kasnog historicizma prilagodio zahtjevima modernog vremena, konkretnoj narudžbi i situaciji.³⁶

»Ville Münz« oblikuju Kolodvorsku ulicu s odmjerenim urbanističkim akcentima. Pročelje ulice započinje naglašenim ugaonim tornjem s kupolom, a križanje s poprečnom ulicom akcentirano je zaobljenim uglovima, dok završava masivnim volumenom Hotela Riviera³⁷, kasnohistoricističkim patišem neobarokne kompozicije i obilne neobarokne i secesijske dekoracije.

Predvrtovi sa zelenilom i palmama (!) pred pročeljima kuća, kao i drvored i park na suprotnoj strani ulice, sugeriraju ambijent turističkog ljetovališta.

»Ville Münz«³⁸ i Hotel Riviera u Puli vrijedna su urbanističko-arhitektonska cjelina koja se kao prva slika grada nudila onima koji su stizali željeznicom i pogledu s brodova koji su uplovljavali u pulsku luku.³⁹

Bilješke

1

M. Balota, Puna je Pula, Rijeka, Pula, 1981.

2

N. Pevsner–J. Fleming–H. Honour, Dizionario di architettura, Torino: Einaudi, 1992., str. 700-701.; *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, sv. 4, Zagreb: JLZ, 1966., str. 528.-529.

3

Jakob Ludwig Münz, građevinski poduzetnik (Münsingen kraj Ulma, 1853. — Graz, 1930.) sudjelovao u izgradnji infrastrukture trase južnih željeznica Pivka — Rijeka, posjedovao kamenolom u Južnom Tirolu i ciglanu u Borutu (Istra). U posljednjoj četvrtini 19. st. i početkom 20. st. djeluje u Istri na relaciji Opatija — Pula. Inicirao i sudjelovao u izgradnji velikih komunalnih objekata i infrastrukture u Puli i Opatiji, sagradio obiteljsku vilu u Ičićima...

D. Julius, Porfir, tramvaj i malvazija, u: *Opatija*, studeni 1997., str. 20-21.

4
Inačice toponima još su uporabi: Punta, Ponte, Most, Mostina.

5
Državni arhiv Pazin (dalje u tekstu kratica DAP), sv. 4, XII/2, 1890.

6
DAP, sv. 6, XII/4, 1895.

7
Regulierung u. Parzellierung der Grundstücke an der Bahnhofstrasse in Pola, s potpisom i pečatom J. L. Münza (*Bauunternehmung Jakob Ludwig Münz, Bauleitung Pola*), priložen projektu prvih dviju kuća u vlasništvu J. L. Münza, DAP.

8
Zakon z dne 16. Decembra 1900. I., s katerim se izdaja stavbeni red za mesto Pulj.

Zakonik in Ukaznik za Avstrijsko-Ilirsko primorje... Leto 1900. XXVIII.

Zakon potpisan od cara Franje Josipa 16. 12. 1900., stupio na snagu danom objave, 31. 12. 1900., čime je ukinut stari *Regolamento edile* od 10. 3. 1874., DAP.

U II. poglavlju, čl. 11., pri parcelaciji i regulaciji još neizgrađenog zemljišta, preporuča se da građevinske čestice imaju četverokutne oblike i površinu na kojoj se mogu graditi zgrade primjerene zahtjevima za svjetlom i zrakom. Nadalje, da projektirane ceste što je više moguće teku pravocrtno i da se ukrštaju pod pravim kutom, kao i da imaju određenu širinu, ovisno o važnosti, propisanu u I. poglavlju, čl. 2. Gore navedena Regulacija i parcelacija poštuju odredbe o širini ulica.

9
Situazione... gennaio 1912. priloženo spisima procjene vrijednosti kuća i pojedinačnih stanova bivšega vlasnika J. L. Münza u posjedu novog vlasnika *Securitas Societá bancaria* iz Praga, Arhiv Odsjeka za graditeljsko naslijeđe Grada Pule (dalje u tekstu kratica AGP).

10
Izgradnja uz Kolodvorsku, južno od Hotela Riviera, na kraju ulice, nastavljena je višekatom stambenom uglovnicom. Nije realiziran projekt malih obiteljskih vila, na slobodnim parcelama istočno od Villa Münz, arhitekta Alfea Paulette. Planirani blokovi i parcele ostali su neizgrađeni i u međuratnom razdoblju. Tek u posljednjim desetljećima 20. stoljeća izgrađene su stambeno-poslovne višekatanice te djelomice ili u potpunosti zatvoreni blokovi planirani početkom stoljeća.

11
Na temelju pronađene arhivske dokumentacije može se gotovo u potpunosti rekonstruirati postupak koji propisuje Građevinski pravilnik iz 1900. Budući da se kuće nalaze u blizini željezničke pruge, pri gradnji su morali biti zadovoljeni i neki tehničko-sigurnosni uvjeti. Tako je u radu komisije, koja je prije izdavanja dozvole vršila uvid u projekt, sudjelovao i inspektor Državne željeznice i izdavao posebnu suglasnost za gradnju.

12
Prema odredbama Građevinskog pravilnika, komisijskom uvidu u projekt uz naručitelja treba biti nazočan voditelj gradnje, koji mora biti ovlaštena stručna osoba. Na projektu trebaju, ako se radi o različitim osobama, biti potpisani autor projekta i voditelj gradnje.

13
Dozvola gradnje izdana je 2. 6. 1904. Gradnja je završena 30. 4. 1905., a uporabna dozvola izdana je 15. 5. 1905. godine. Pronađen je samo projekt kuće u Akvilejskom prolazu 1.

14
J. L. Münz telegramom poslanim iz Opatije najavljuje tu promjenu pulskom Municipiju. Isto čini i sam Johann Pokorny 3. 10. 1904. pri preuzimanju gradnje.

15
Gradnja je započeta 27. 12. 1904. pod vodstvom J. Pokornya, dovršena 28. 12. 1905., a uporabna dozvola izdana je 13. 1. 1906.

16
Po kazivanju gospodina Mate Galića (u ožujku 2002.), predstavnik sadašnjih stanara i suvlasnika zgrade u Ravenskoj 1, u kući su prvobitno bila tri velika stana, po jedan na svakoj etaži, namijenjena vlasniku Jakobu Ludwigu Münzu i njegovima dvama sinovima. Kasnijim pregradnjama stanovi su podijeljeni na nekoliko manjih. Sadašnji stanari — suvlasnici zgrade, brižljivo skrbe o njezinom održavanju. Prije nekoliko godina obojeno je prizemlje pročelja u Ravenskoj ulici te u velikoj edikuli ispisan secesijskom tipografijom natpis *Villa Münz 1902*. Nije poznat dokument na temelju kojega je natpis izveden.

17
Otvori loža i streha slični su zadnjoj etaži zaobljenog ugla najamne kuće Otta Wagnera u Linke Wienzeile 38 u Beču.

18
Ime Franza von Kraussa ne pojavljuje se u pisanim dokumentima pulskog Tehničkog ureda.

19
Projekt za kuću u Akvilejskom prilazu 1 s vanjske je strane opremljen otisnutom, secesijski oblikovanom vinjetom s monogramom vlasnika i natpisom koji se odnosi na sadržaj projekta i naručitelja. Svi listovi projekta ovjereni su potpisima i pečatima naručitelja *Bauunternehmung Jakob Ludwig Münz, Wien I., Opolzergasse 9* i graditelja *Enrico Polla, geometra civile autorizzato*. AGP.

20
Svih šest kuća imaju predvrtove iste širine s različito oblikovanom željeznom ogradom i niskim dvokrilnim željeznim vratima pred ulazima u kuće.

21
Sačuvana arhivska dokumentacija pokazuje da je popravak oštećene zgrade i pregradnju u manje stanove izveo, između 1925. i 1928., Guido Ottenschläger, *maestro muratore autorizzato*, po naružbi vlasnika *Securitas Societa Bancaria di Praga*.

22
Molbu za gradnju od 27. 8. 1905. potpisuje arhitekt Pokorny u ime vlasnika Münza. Gradnja je započela 1. 2. 1906., a kao voditelj je potpisan Krischan. Dozvola za gradnju izdana je 23. 2. 1906. Kuća je dovršena do početka listopada iste godine. Uporabna dozvola izdana je 20. 10. 1906.

23
Pod vinjetom, na vanjskoj strani projekta, potpis je i pečat Johanna Pokornya i potpis *Rudolf Krischan Stadbaumeister Pola*, a crtež pročelja potpisuje samo J. Pokorny.

24
Molbu za dozvolu za gradnju od 15. 9. 1906. potpisuje Krischan, responsabile costruttore edile u ime investitora Münza. Dozvola za gradnju izdana je 24. 4. 1907., a dozvola za uporabu 23. 12. 1907.

25
Uz vinjetu na vanjskoj strani projekta potpis je i pečat R. Krischan Stadbaumeister Pola. Na crtu i tlocrti nisu datirani ni potpisani. AGP.

26
Molba za dozvolu za gradnju datirana je 29. 1. 1909. Dozvola za gradnju izdana je 16. 4. 1909., ali je gradnja, prema potvrdama, već započela u ožujku 1909. Nadzire je i vodi Virgilio Volpi, a kao predstavnik investitora, akcionarskog društva, potpisan je J. L.

Münz. Zgrada je dovršena za manje od godinu dana, 25. 2. 1910. Uporabna dozvola izdana je 13. 4. 1910. AGP.

27

Projekt je bez potpisa i datuma. AGP.

28

Fassadenentwurf für ein Miethaus in Pola. Architekt Franz Fr. von Krauss, Wien, u: *Der Architekt*, XVIII/1912. Taf. 80.

29

Uspoređujući nacrt i realizaciju s nekim drugim istovremenim ili kasnije građenim kućama u Puli, izmjene i secesijske dekorativne motive pripisujemo voditelju gradnje Virgiliju Volpiju.

30

Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker, sv. 21, Leipzig, 1927., str. 444-447. Za podatke o Kraussu najljubaznije zahvaljujem dr. Jasni Galjer.

31

U dosadašnjim istraživanjima sačuvane arhivske građe pulskog Tehničkog ureda, koja se odnosi na stambenu arhitekturu, nije pronađena ni pisana ni projektna dokumentacija nekih drugih stambenih kuća koja, bi se mogla izravno povezati s djelovanjem Franza von Kraussa. No, i površna komparativna analiza još jednog poznatog realiziranog objekta u Istri, Hotela Riviera u Poreču, 1909., potvrđuje Kraussa kao autora projekata stambenih kuća u Kolodvorskoj ulici u Puli. Pronađen je jedan nerealizirani projekt iz 1909. za veliki višenamjenski objekt sa koncertnom dvoranom i javnim kupaonicama (!) koji je trebao biti građen na parcelama iza Hotela Riviera u Puli, a koji su potpisali arhitekti Franz von Krauss i partner Josef Tölk te pulski graditelj Virgilio Volpi.

32

Zadatak je to komparativne analize na temelju uvida u eventualno sačuvane projekte bečkog arhitekta Franza von Kraussa.

33

Socijalna hijerarhija vidljiva je u sanitarnoj opremi stana: jednosobni stanovi za pazikuće nemaju kupaonicu, dok je u potkrovnim etažama samo jedan zajednički zahod.

34

Pulski graditelji u prvom desetljeću 20. st. primjenjuju ravne ploče samo nad dijelovima manjih višekatnica u kombinaciji s jednoslivnim krovom.

35

To je jedini primjer dvokrilnih ulaznih vratiju izveden u formi rešetki s floralnim ukrasima, iako su slično riješena vrata u izvedbenom projektu za Kolodvorsku 10 i u von Kraussovu nacrtu za Kolodvorsku 14.

36

Poticajne teze za valorizaciju prijelaza kasnog historicizma i secesije u arhitekturi Istre izlaže **M. Pozzetto**, *L'Istria e La Secessione*, u: *Histria Historica*, 4/2, Pula, 1981.

37

Sagrađen 1908., arhivska i projektna dokumentacija nije pronađena. Autor projekta nepoznat. Investitor je vjerojatno Akcionarsko društvo Riviera.

38

O Villama Münz pisali su: **A. Rubbi**, Secesija u Puli, u: *Čovjek i prostor*, 4/1989., str. 18-19.; **A. Rubbi**, Austrijske vile u Puli, Pula, Društvo arhitekata Istre, 1996., str. 12-14.; **A. Rubbi**, Moderna i postmoderna arhitektura u Istri, Rovinj, Habitat d. o. o., 2000., str. 24-26.; **B. Perović**, Čudesne »Vile Muenz«, u: *Glas Istre*, 4. 9. 1999.; **B. Perović**, Podmorničar Egon Lerch — stanar Vile Muenz, u: *Glas Istre*, 18. 2. 2002.

39

Tekst je neznatno prerađen dio veće cjeline o stambenoj arhitekturi Pule, nastao u sklopu projekta Povijesnog muzeja Istre u Puli *Arhitektura Pule od 1813. do 1918.*

Summary

Milica Đilas

The »Ville Münz« of Pula: An Urbanistic and Architectural Complex from the Early 20th Century

The town of Pula, which became the Austrian harbour for warships in 1851, developed greatly during the last decades of the nineteenth century and in the years preceding World War I.

On the territory which had not been urbanized up to that period, in close vicinity of the Pula Bay and along the road leading from the railway station to the old town centre (today called Kolodvorska Street), six large residential blocks, the so-called »Ville Münz«, were built in the period 1904-1910, and so was the famous hotel Riviera.

These buildings were constructed by Viennese architect Johann Pokorny in collaboration with the local engineers Enrico Polla, Rudolf Krischan, and Virgilio Volpi, according to the original or adapted projects of Viennese architect Franz von Krauss. They were erected on the land parcels owned by Jakob Ludwig Münz, a building entrepreneur.

All buildings have a distinctive high ground floor intended for residential usage, three further floors, and a level of combined commercial and residential usage under a flat roof. Apartments are spacious and centred around an entry hall. All of them have bathrooms and WC. Ornaments of historicist and *Jugendstil* provenance decorate their fronts, opened up by means of large windows, loggias and balconies. Their lavish interior is likewise *Jugendstil*. Their volumetric structures are characterised by clear-cut borders and smooth surfaces. Angles are neutralized by rounded forms. In front of the buildings, there are strips of gardens.

The »Ville Münz« and the Riviera Hotel can be considered a precious urbanistic and architectural entity — they shaped the face of the street, which was the first image impressed upon the travellers who arrived by train, as well as to those who came on ships to the harbour of Pula.

Hotel Riviera i Ville Münz.

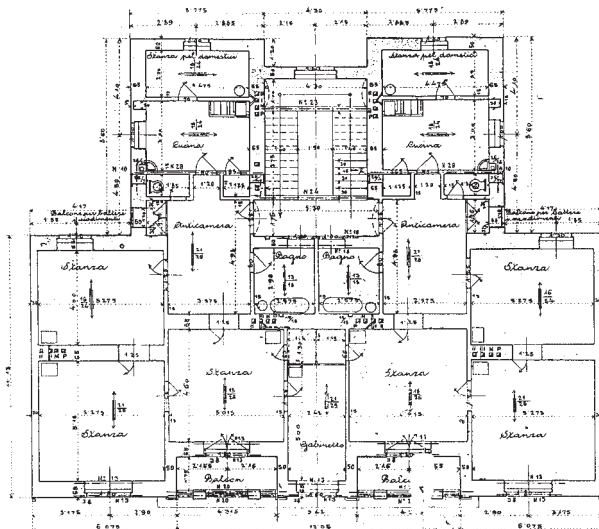
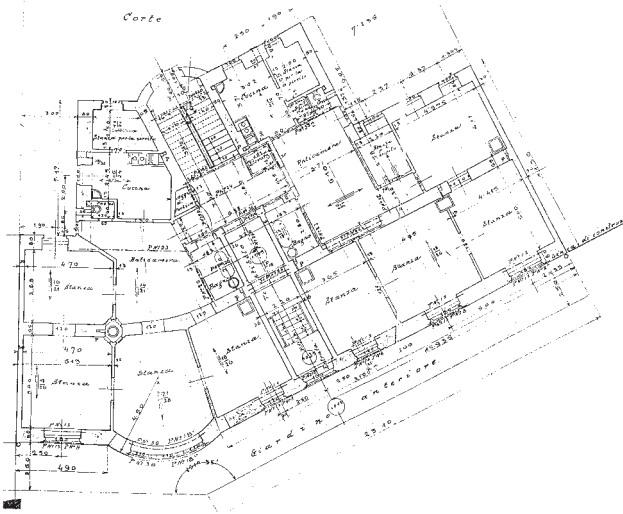
Valerij park i Ville Münz, s desna na lijevo: Ravenska 1 i Akvilejski prilaz 2, Akvilejski prilaz 1, Kolodvorska 10.

Situacija, 1912.

Villa Münz, Akvilejski prilaz 1, nacrt pročelja.

Villa Münz, Akvilejski prilaz 1, tlocrt prizemlja.

Villa Münz, Kolodvorska 10, nacrt pročelja.

Villa Münz, Kolodvorska 10, tlocrt mezzanina i prvog kata.

Villa Münz, Kolodvorska 12, Kolodvorska 14.

Villa Münz, Akvilejski prilaz 2, ulaz.